

EUROPOS KOMISIJOS REKOMENDACIJOS DĖL EKONOMIKOS STIPRINIMO

1. PAGRINDINIAI RODIKLIAI

Po didelio nuosmukio (2009 m. Lietuvos realiojo BVP smukimas buvo vienas didžiausių ES) Lietuvos ekonomika įspūdingai atsigavo. **Vidutiniškai 2011–2014 m. laikotarpiu realusis BVP augo 4,1 proc. BVP.** Iš pradžių ekonomikos atsigavimą skatino spartus eksporto augimas, vėliau jį vis labiau palaikė vidaus paklausa.

Ekonomikos atsigavimas sustiprino bendrą Lietuvos ekonominę konvergenciją, dėl to ji 2015 m. sausio 1 d. galėjo prisijungti prie euro zonos. Vis dėlto anksčiau pasiekto augimo tempo negalima laikyti savaime suprantamu dalyku – 2015 m. bendram augimui labai pakenkė smunkantis eksportas į Rusiją. Remiantis Komisijos 2016 m. žiemos ekonomine prognoze, **2015 m. Lietuvos realusis BVP padidėjo 1,7 proc., tačiau numatoma, kad jis atsigaus ir 2016 m. pasieks 2,9 proc., o 2017 m. – 3,4 proc.**

Pastaruoju metu potencialus augimas sumažėjo dėl nepalankių demografinių pokyčių ir vangių investicijų.

Lietuvos ekonomika iki 2009 m. ekonominei krizei sparčiai augo dėl bendro gamybos veiksnių našumo augimo ir didėjančio kapitalo augimo. Prasidėjus ekonominei krizei šie augimo rodikliai sumažėjo. Augimą stabdė mažėjantis dirbančių gyventojų skaičius. Pagrindiniai šalies gyventojų skaičiaus mažėjimą lemiantys veiksniai – mažas gimstamumas, apskritai prasti sveikatos srities rezultatai ir didelė grynoji emigracija. Per pastaruosius 5 metus Lietuvą palikdavo vidutiniškai per metus 22 000 asmenų, tarp kurių didelė dalis jauni ir išsilavinę šalies gyventojai. Be to, privačios investicijos, išreikštos kaip BVP dalis, nepasiekė prieš krizę buvusio lygio.

Žvelgiant į ateitį, šalyje yra neišnaudotų galimybių, visų pirma, susijusių su darbo jėga ir moksliniais tyrimais bei inovacijomis. Nors bendra verslo aplinka yra patikima ir išsilavinimo lygis yra aukštas, turimi gebėjimai ne visuomet atitinka darbdavių reikalavimus. Našumo augimą stabdo tai, kad naujos technologijos ekonomikoje diegiamos ir įsisavinamos netolygiai, o inovacijų lygis yra žemas. Vis dėlto kadangi šalies darbo našumas sudaro tik du trečdalius EBPO vidurkio, yra daug galimybių ateityje užtikrinti tvarią konvergenciją.

2. APIBENDRINTOS IŠVADOS

- **Pagrindiniai politikos uždaviniai tebėra pereiti prie augimui palankesnių mokesčių ir gerinti mokesčių prievolių vykdymą.** Vis dar išlieka gana didelė mokesčių našta mažas pajamas gaunantiems asmenims, o aplinkosaugos ir periodiniai nekilnojamojo turto mokesčiai yra maži. Be to, tebėra svarbu gerinti pridėtinės vertės mokesčio prievolių vykdymo užtikrinimą ir jo surinkimą.

- **Mažėjanti darbingo amžiaus gyventojų dalis varžo augimo ateityje potencialą.** Neigiami demografiniai pokyčiai, didelis darbingo amžiaus žmonių mirtingumas ir nuolatinė grynoji emigracija, visų pirma – jaunimo, lemia gyventojų skaičiaus mažėjimą. Numatoma, kad senėjimo indeksas sparčiai augs ir ateityje kels pavojų pensijų sistemos tvarumui.

- **Lėčiau nei tikėtasi pereinama prie didesnę pridėtinę vertę teikiančios ekonomikos.** Darbo užmokestis šiuo metu didėja greičiau nei darbo našumas. Gana prasti inovacijų srities rezultatai ir gebėjimai įsisavinti naujas technines žinias. Institucinė struktūra ir bendra inovacijų rėmimo strategija tebėra susiskaidžiusi.

- **Siekiant sustabdyti darbingo amžiaus gyventojų mažėjimą, svarbu stiprinti plataus masto investicijas žmogiškąjį kapitalą** – tai taip pat padėtų Lietuvai pereiti prie didesnės pridėtinės vertės ekonomikos. Išsilavinimo lygis smarkiai padidėjo, tačiau didelė dalis moksleivių neturi pakankamų pagrindinių gebėjimų. Be to, esama trūkumų, susijusių su dėstymo aukštojo mokslo įstaigose kokybe ir jų gebėjimu skatinti inovacijas. Kai kuriuose sektoriuose pradėjo trūkti kvalifikuotų darbuotojų ir ši problema ateityje vis aštrės. Tebėra svarbu didinti švietimo sistemos atitiktį darbo rinkos poreikiams. Kiti spręstiniai klausimai: racionalizuoti švietimo sistemos finansavimą ir struktūrą, plėtoti mokymąsi visą gyvenimą ir gerinti aktyvios darbo rinkos politikos tikslumą ir veiksmingumą.

- **Skurdo ir socialinės atskirties mažinimas kelia iššūkių, nes pajamų nelygybė yra viena didžiausių ES.** Nepaisant to, kad labai sumažėjo gaunančiųjų socialinę paramą pinigais, rizika atsidurti skurde didėja bedarbiams, pagyvenusiems žmonėms, neįgaliesiems ir vienišiesiems tėvams. Nors planuojamos socialinės ir darbo rinkos politikos reformos apima pensijų sistemos reformą ir jomis tobulinama bedarbių pašalpų sistema, reformomis dar nesprendžiamas socialinės paramos sistemą aprėpties ir adekvatumo klausimas.

- **Socialinio dialogo mechanizmai tebėra silpni.** Kolektyvinės sutartys neatlieka beveik jokio vaidmens ir tokios sutartys sudarytos tik su nedidele dalimi darbuotojų. Profesinės sąjungos ir darbdavių organizacijos Lietuvoje menkai paplitusios. Dabar vykstanti diskusija dėl darbo santykių teisės akto projekto yra gera proga tuos trūkumus pašalinti ir pagerinti socialinių partnerių dialogą.

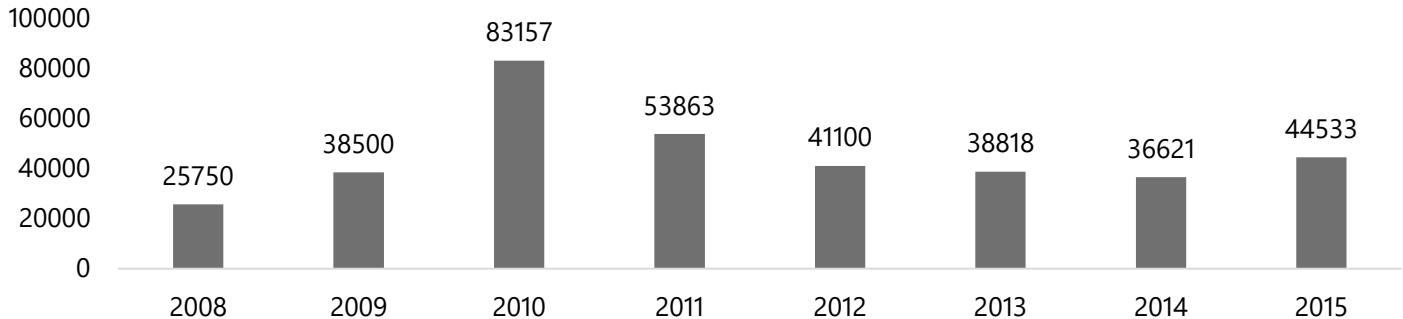
- **Verslo aplinka pagerėjo, tačiau vis dar esama tam tikrų kliūčių investicijoms.** Darbo teisės aktai pasenę ir kai kuriais lygiais laikomi pernelyg ribojančiais ir tai gali atgrasyti užsienio investicijas. Kapitalo rinkos nėra visapusiškai išplėtos, o alternatyvūs finansavimo šaltiniai yra riboti. Dėl to pradedančioms įmonėms bei mažosioms ir vidutinėms įmonėms gali kilti finansavimo suvažymų. Privačias investicijas į MTTP stabdo mokslinių tyrimų rezultatų komercializavimą reglamentuojančios patikimos teisinės sistemos nebuvimas.

- **Ekonomika yra priklausoma nuo energijos importo, o energijos vartojimo efektyvumas yra mažas.** Lietuva neseniai užsakė projektus, kad galėtų diversifikuoti savo elektros energijos ir dujų šaltinius, tiekėjus ir maršrutus, tačiau vis dar daug energijos importuoja iš vieno tiekėjo. Iššūkių tebekelia elektros tinklų atsiejimas nuo Rusijos ir Baltarusijos tinklų. Be to, energijos intensyvumo lygis, visų pirma – būsto, transporto ir pramonės sektoriuose, yra didelis.

3. DEMOGRAFIJA

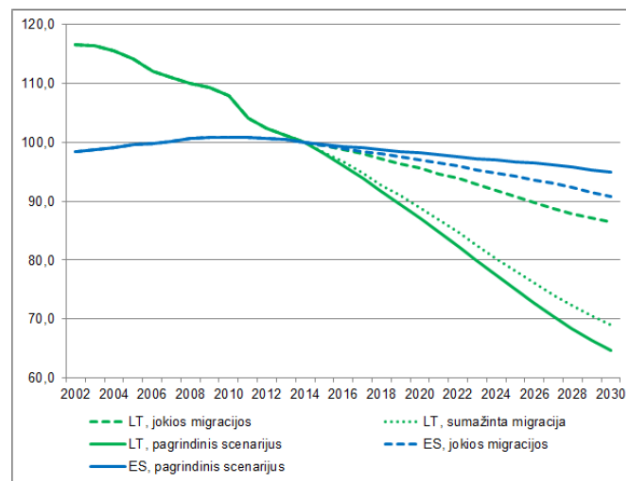
Senėjimo, prastų sveikatos priežiūros rezultatų ir didelės grynosios emigracijos nulemtas darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimas **gali pakenkti Lietuvos augimo potencialui** ir galiausiai jos konvergencijai ateityje, o tai kelia grėsmę pensijų ir ilgalaikės priežiūros sistemų tvarumui.

Emigracijos mastas, asmenys

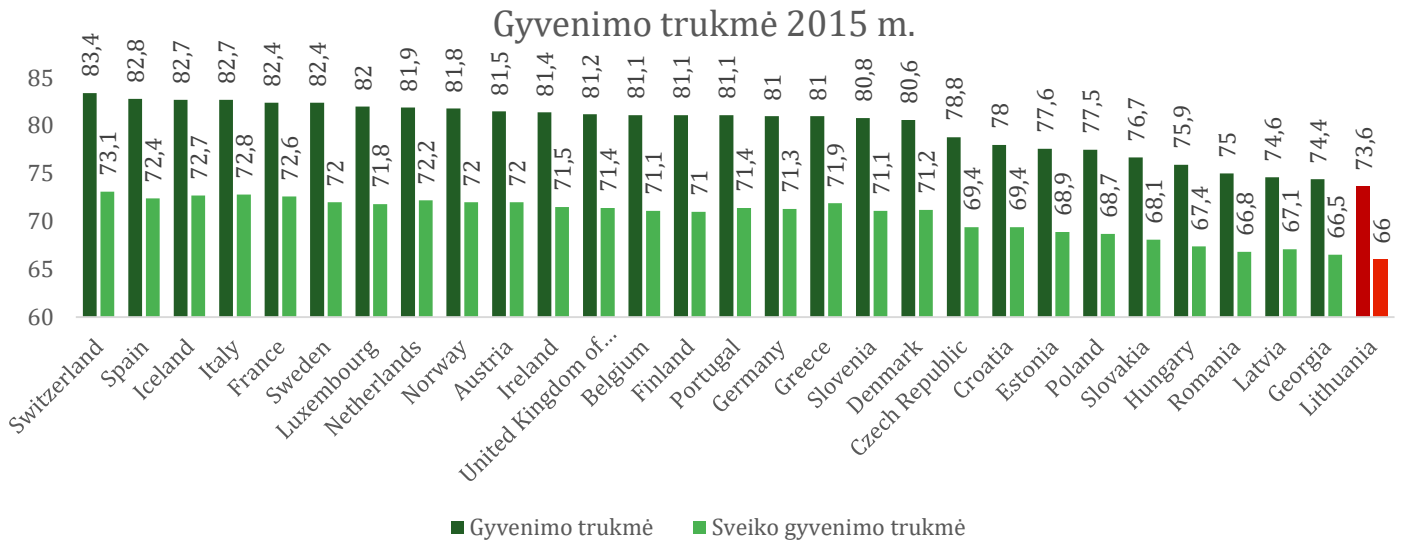

Apskaičiuota, kad iki 2030 m. darbingo amžiaus gyventojų sumažės iš viso 35 proc. Jeigu ši tendencija nepasikeis, pritrūks tinkamų darbo jėgos išteklių ir kils grėsmė ilgalaikio ekonomikos augimo bei socialinės apsaugos sistemų, ypač pensijų sistemos, tvarumui.

**Darbingo amžiaus gyventojų dalis,
100 = 2014 m. indeksas**

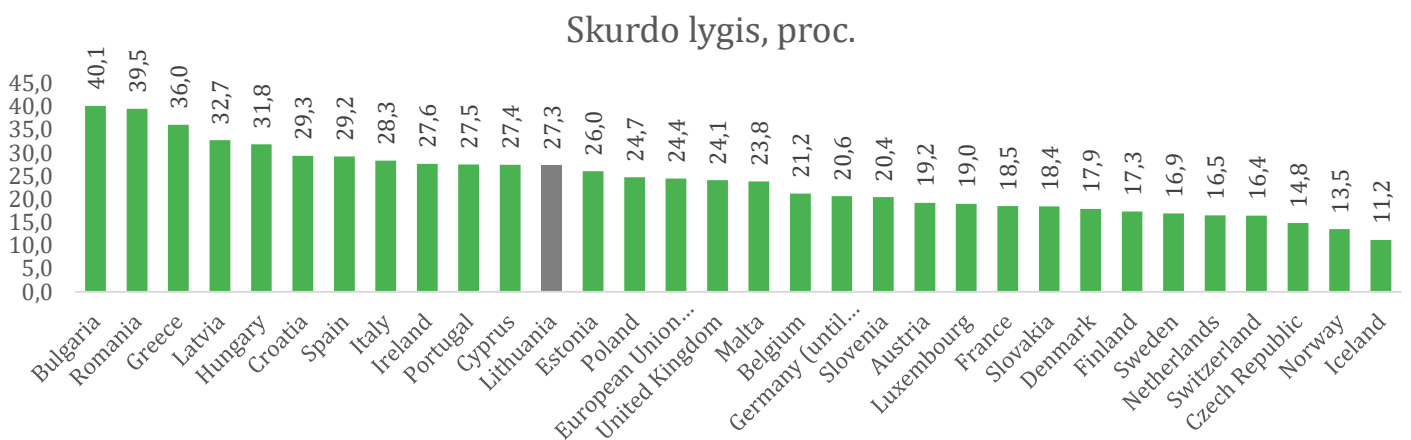

Vyraujančios demografinės tendencijos pabrėžia **poreikį Lietuvoje vykdyti visapusišką pensijų reformą**, kad būtų pašalinta grėsmė dabartinės pensijų sistemos vidutinio laikotarpio tvarumui ir adekvatumui. Lietuvos vyresnio amžiaus žmonių skurdo lygis vienas didžiausių ES. Vis dėlto šiuo metu nėra valstybės mokamų pensijų indeksavimo mechanizmo, o išlaidos socialinio draudimo pensijoms yra palyginti mažos. Vyriausybė dar nepriėmė planų įvesti indeksavimo mechanizmą, po 2026 m. pensinį amžių susieti su vidutine tikėtina gyvenimo trukme ir pagerinti socialinio draudimo bazės pensijos finansavimą.

Lietuvos sveikatos priežiūros rezultatai yra vieni prasčiausių Europos Sąjungoje. Visų pirma, 20–64 m. gyventojų mirtingumas yra didžiausias ES ir tai turi didelę įtaką potencialiai darbo jėgos pasiūlai ir darbo našumui. Sveikatos priežiūros sistemos trūkumai taip pat apima pernelyg didelį naudojimąsi stacionarine priežiūra ir mažas išlaidas prevencijai bei visuomenės sveikatai. Būtina skirti dėmesio neigiamai demografinėi tendencijai.

Gyventojų, kuriems grėsė skurdas ar socialinė atskirtis, dalis sumažėjo nuo 30,8 proc. 2013 m. iki 27,3 proc. 2014 m. Šis pokytis iš esmės įvyko dėl sumažėjusios gyventojų, kurie patiria didelį materialinį nepriteklių ir kurie gyvena mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, dalies (1.7 diagrama). Skurdas ar socialinė atskirtis tebegresia 804 000 asmenų, tačiau nacionalinis strategijos „Europa 2020“ skurdo mažinimo tikslas – mažiau negu 814 000 asmenų – pasiektas.

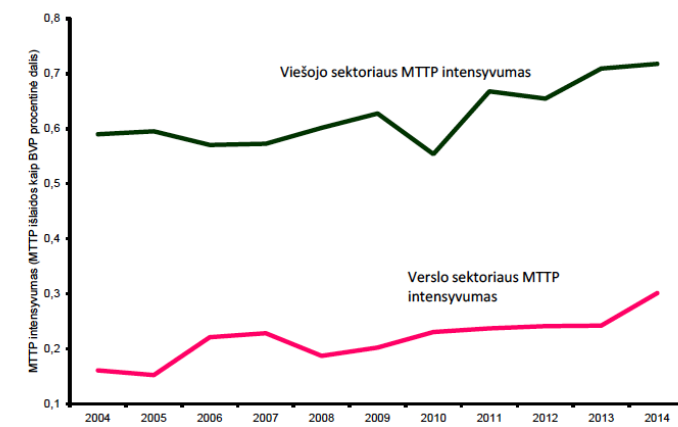

4. BENDRAS KONKURENCINGUMAS

Nuo ekonomikos krizės pradžios investavimas pamažu atsigauja ir ateinančiais metais bus remiamas ES struktūrinių ir investicijų fondų lėšomis. Vis dėlto našumo augimą stabdo tai, kad naujos technologijos atskiruose ekonomikos sektoriuose diegiamos ir įsisavinamos netolygiai, o inovacijų lygis yra žemas. Privačios investicijos į mokslinius tyrimus ir inovacijas taip pat nedidelės, galbūt dėl nepakankamų paskatų verslui vykdyti mokslinius tyrimus ir diegti inovacijas ir dėl nepakankamo viešojo ir privačiojo sektorių bendradarbiavimo. Padidinus privačias investicijas galėtų sumažėti rizika, susijusi su Lietuvos viešųjų investicijų į mokslinius tyrimus ir inovacijas priklausomumu nuo ES struktūrinių ir investicijų fondų. Aukštojo mokslo sistemos kokybė ir inovacijų rezultatai nėra labai geri, nedaug bendradarbiaujama su užsienio universitetais ir mokslinių tyrimų centrais.

Mokslinių tyrimų ir inovacijų sistema yra suskaidyta, jai būdinga sutaptis ir dubliavimas. Tai trukdo Lietuvai pasiekti mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros pajėgumų kritinę masę, kurios reikia, kad būtų daugiau novatoriškų žinių. Reikia labiau skatinti bendradarbiauti akademinę bendruomenę ir verslą, taip pat nepamirštant ugdyti žmogiškojo kapitalo ir jį investuoti, nes tai galėtų padidinti technologijų perdavimą realiajai ekonomikai. Padidinus ribotą Lietuvos įmonių gebėjimą įsisavinti išorės žinias ir jas taikyti komerciniais tikslais, pakiltų inovacijų lygis.

Viešojo sektoriaus ir privačių įmonių
MTP intensyvumo pokyčiai

(1) Įmonių MTP intensyvumas: įmonių išlaidos MTP, % BVP.
(2) Viešojo sektoriaus MTP intensyvumas: valdžios sektoriaus išlaidos MTP ir aukštajam mokslui.

5. INVESTICIJOS Į ŽMOGIŠKĄJĮ KAPITALĄ

Lietuvai svarbu daugiau investuoti į žmogiškąjį kapitalą, kad sušvelnintų tam tikrus neigiamus darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo padarinius ir paremtų šalies perėjimą prie didesnės pridėtinės vertės ekonomikos. Nors išsilavinimo lygis pakilo, didelė dalis moksleivių neturi pakankamų pagrindinių gebėjimų. Turėtų būti siekiama užtikrinti aukštą mokymo kokybę – tai itin svarbu sprendžiant prastų mokymosi rezultatų ir švietimo sistemos trūkumų problemą.

Be to, esama dėstymo aukštojo mokslo įstaigose kokybės ir gebėjimo skatinti inovacijas trūkumų. Vis dar žemas suaugusiųjų mokymosi lygis kenkia pastangoms pagerinti žmogiškojo kapitalo kokybę ir padidinti našumą. Esama ženklų, kad tam tikruose ekonomikos sektoriuose pradeda trūkti kvalifikuotų darbuotojų. Manoma, kad ši kvalifikuotų darbuotojų trūkumo problema ateityje vis aštrės.

Dėl spartaus darbo užmokesčio augimo ir sulėtėjusio našumo augimo gali sumažėti sąnaudų konkurencingumas. Todėl svarbu didinti švietimo sistemos atitiktį darbo rinkos poreikiams, racionalizuoti švietimo sistemos struktūrą ir finansavimą, plėtoti mokymąsi visą gyvenimą ir gerinti aktyvios darbo rinkos politikos tikslingumą ir veiksmingumą.

Lietuva ėmėsi žingsnių, kad pagerintų taikomas aktyvios darbo rinkos politikos priemones ir kitas darbo ieškantiems asmenims teikiamas paslaugas, tačiau jas galima dar geriau pritaikyti konkrečioms tikslinėms grupėms: visų pirma, labai ilgai nedirbantiems ir reikiamų geėjimų neturintiems asmenims. Išlaidos veiksmingoms darbo rinkos priemonėms išlieka nedidelės, o Lietuvos minimalios socialinės apsaugos priemonės yra silpnos.

Maždaug 27 proc. Lietuvos gyventojų gresia skurdas arba socialinė atskirtis, o pajamų nelygybų yra viena didžiausių visoje ES. Lietuvos Vyriausybė numato didinti nedarbo ir šalpos išmokų aprėptį ir adekvatumą, tačiau dar reikia priimti atitinkamus teisės aktus.

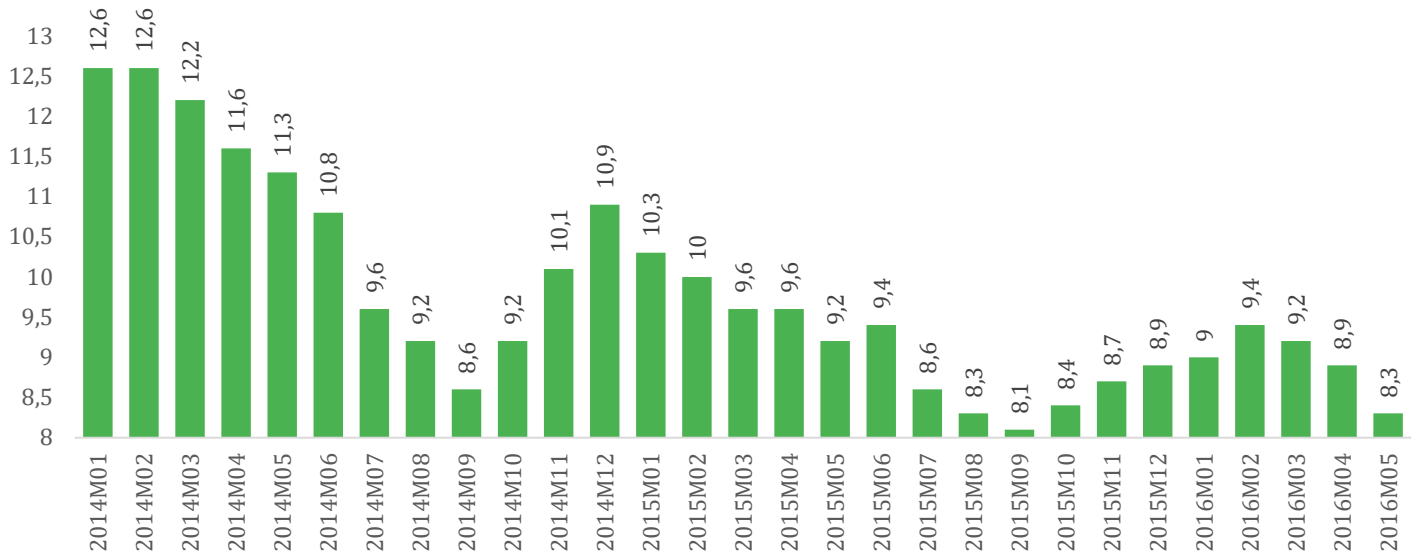
6. DARBO KODEKSAS IR DARBO RINKA

Seime svarstoma nuodugni Darbo kodekso peržiūra ir socialinis modelis. Ketinama padidinti darbo rinkos santykių lankstumą ir saugumą, tačiau dar reikia priimti atitinkamus teisės aktus. Svarbu, kad įgyvendinant reformą dalyvautų socialiniai partneriai ir būtų palaikomas plataus masto socialinis dialogas.

Būsimomis darbo rinkos ir socialinės politikos reformomis numatoma užtikrinti didesnę darbo rinkos lankstumą. Tačiau jomis nesiekama didinti piniginės socialinės paramos sistemos adekvatumo ir aprėpties. Dabartinis Darbo kodeksas priimtas 2002 m. Nors pagrindinės užimtumo apsaugos teisės aktų savybės yra panašios į ES vidutinius rodiklius ir į kitų Baltijos šalių teisės aktų savybes, laikoma, kad Darbo kodekse yra numatytos palyginti tvirtos darbuotojų teisės, susijusios su atleidimu (ypač ankstyvuojų įdarbinimo laikotarpio etapu), tačiau pajamų apsauga nedarbo laikotarpiu – tik labai ribota. Be to, nuo palyginti griežtų teisės aktų nuostatų dėl darbo laiko tvarkos nukrypti leidžiančios nuostatos yra įmanomos tik sudarant kolektyvines sutartis.

Darbo rinka traukiasi ir tai skatina darbo užmokesčio didėjimą, o nedarbo lygis 2015 m. nukrito iki 9,1 proc. **Nedarbo lygis Lietuvoje gegužės mėnesį nukrito iki 8,3 proc.,** tuo tarpu pirmojo metų ketvirčio statistika rodo, jog palaipsniui krenta ir neaktyvių gyventojų skaičius. 2016 metų pirmąjį ketvirtį Lietuvoje neaktyvių gyventojų buvo 42,7 tūkstančiais mažiau nei atitinkamą 2015 metų ketvirtį.

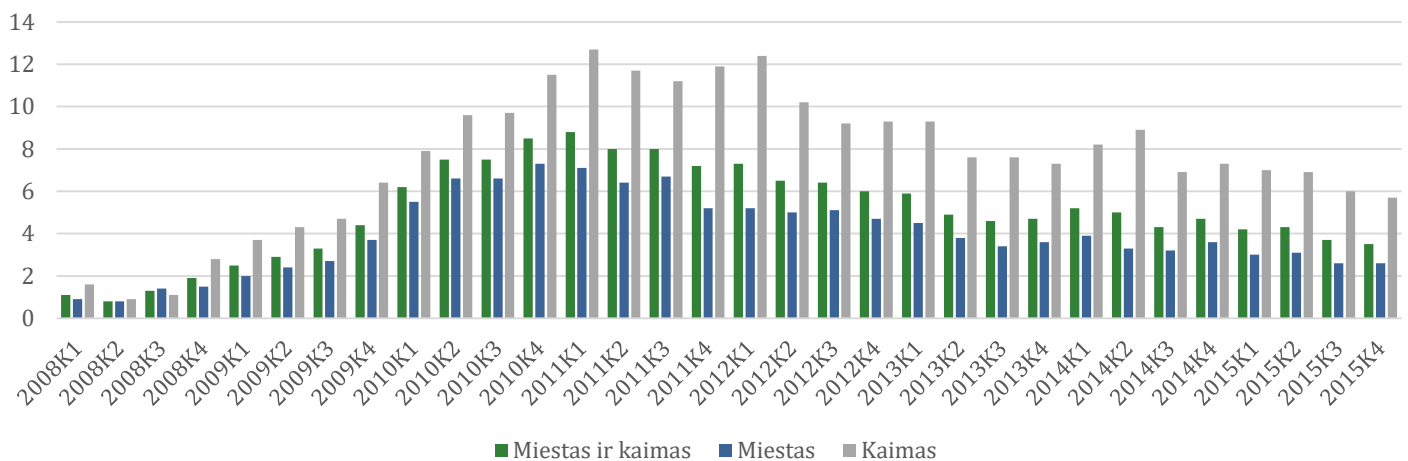
Nedarbo dinamika

Nors prognozuojama, kad 2016 m. užimtumas augs lėčiau, dėl mažėjančios darbo jėgos nedarbo lygis toliau turėtų mažėti. Dėl to numatoma, kad darbo užmokestis smarkiai augs. Taip pat tam didelės įtakos turės ir MMA didėjimas.

Nors ilgalaikio nedarbo lygis toliau mažėja, labai ilgo (t. y. daugiau nei 48 mėnesių) nedarbo lygis išlieka aukštas.

Ilgalaikio nedarbo lygis, proc.

Tikimasi, kad minimalaus darbo užmokesčio augimas teigiamai paveiks minimalų darbo užmokestį gaunančių asmenų vartojimą, taigi ir ekonomikos augimą. Tačiau **dėl didelės minimalaus darbo užmokesčio dalies, palyginti su vidutiniu darbo užmokesčiu, kyla rizika, kad iš darbo rinkos dėl brangumo bus išstumti žemos kvalifikacijos darbuotojai.**

7. REKOMENDACIJOS

Užtikrinti, kad 2016 m. ir 2017 m. nuokrypis nuo vidutinio laikotarpio biudžeto tikslo neviršytų leidžiamos ribos, siejamos su sisteminę pensijų reforma. Sumažinti mokesčių naštą mažas pajamas gaunantiems asmenims, mokesčių naštą perkeliant kitiems šaltiniams, kurių apmokestinimas mažiau kenkia augimui, ir gerinti mokesčių prievolių vykdymą, visų pirma, PVM srityje.

Daugiau investuoti į žmogiškąjį kapitalą ir spręsti kvalifikuotų darbuotojų trūkumo problemas: didinti švietimo sistemos atitiktį darbo rinkos poreikiams, gerinti mokymo kokybę ir taikyti aktyvesnę darbo rinkos politiką bei skatinti suaugusiųjų mokymąsi. Didinti socialinio dialogo mechanizmų vaidmenį. Gerinti sveikatos priežiūros sistemos rezultatus: gerinti ambulatorinę priežiūrą, ligų prevenciją ir sveikatos ugdymą. Padidinti nedarbo ir šalpos išmokų aprėptį ir adekvatumą.

Imtis priemonių našumui padidinti ir gerinti naujų technologijų diegimą ir įsisavinimą visuose ekonomikos sektoriuose. Gerinti inovacijų politikos koordinavimą ir skatinti privačias investicijas, be kita ko, plėtojant alternatyvius finansavimo šaltinius.